

УДК 341.1

DOI: 10.32342/3041-2218-2024-2-9-4

МИХАЙЛО БАЙМУРАТОВ,

доктор юридичних наук, професор,

*Заслужений діяч науки і техніки України, академік Української академії наук,
професор кафедри політичних наук та права Південноукраїнського національного
педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса)*

ORCID: 0000-0002-4131-1070

БОРИС КОФМАН,

доктор юридичних наук, старший дослідник,

*Заслужений юрист України, доцент кафедри політичних наук та права
Південноукраїнського національного педагогічного
університету ім. К.Д. Ушинського (м. Одеса)*

ORCID: 0000-0001-8121-5190

НАТАЛЯ ЄФРЕМОВА,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри історії держави і права
Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса)*

ORCID: 0000-0003-0497-2619

МУНІЦИПАЛЬНА КУЛЬТУРА ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ТА ІМАНЕНТНИЙ ЕЛЕМЕНТ СТАНОВЛЕННЯ І ФОРМУВАННЯ СТАТУСУ ЖИТЕЛЯ-ЧЛЕНА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ: ДО РОЗУМІННЯ ТА УСВІДОМЛЕННЯ ФЕНОМЕНОЛОГІЇ

Статтю присвячено дослідженню феноменології муніципальної культури як основоположно-го та іманентного елементу становлення і формування статусу жителя-члена територіальної громади в контексті її розуміння та усвідомлення. Доводиться, що становлення, розвиток та вдосконалення місцевого самоврядування в Україні, як демократичного та самоврядного інституту, у функціонуванні якого беруть безпосередню участь жителі-члени територіальних громад, безпосередньо пов'язане з феноменологією муніципальної культури та її важливої складової – муніципальної правової культури. Стверджується, що профільна феноменологія напряду є пов'язаною з виникненням, формуванням, існуванням, функціонуванням, розвитком і вдосконаленням низки інших феноменів (феноменологій) – муніципальної свідомості, муніципальної психології, муніципальних цінностей, а також їх правових форм – муніципальної правової свідомості, муніципальної правової психології, муніципальних правових цінностей. Саме феноменологія муніципальної культури та розвиток її правової форми детермінує і каталізує формування, прояв та процес реалізації, розвитку і вдосконалення муніципальних свобод та муніципальних прав людини, що запозичуються і трансформуються з арсеналу конституційних прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, а також доповнюються новими, суто локальними правами і свободами, що обумовлені самоврядною суттю і мотиваційним змістом інституту локальної демократії.

Зазначається, що важливим фактором формування муніципальної культури виступають низка факторів об'єктивної та суб'єктивної властивості, які свідчать і підтверджують, що системний комплекс муніципально-правових відносин, включаючи й муніципальні свободи і муніципальні права людини формуються, проявляються, функціонують і реалізуються: А) на локальному рівні соціуму (просторовий критерій), Б) в процесі формування, становлення, існування, функціонування і вдоскона-

лення територіальної людської спільноти в процесі звершення кожним з її членів-жителів свого життєвого циклу (екзистенційно-спільнотний критерій), В) в історичній ретроспективі та історичній перспективі (темпоральний критерій), Г) в межах ТГ (макросуб'єктний критерій), Г') в умовах місцевого самоврядування (самоврядно-статусний критерій), Д) в філософському стані повсякденності (функціонально-статусний критерій), Е) у вигляді конституційних прав і свобод людини (індивідуально-статусний критерій), що Є) виникають в процесі соціалізації людини, її груп та асоціацій (соціалізаційний критерій), Ж) через формування відповідних поведінкових настанов (атитюдів), включаючи й правові атитюди (поведінково-формулюючий критерій), та З) їх наступну реалізацію у відповідних соціальних практиках, формах життєдіяльності (габітусах), включаючи й правові габітуси (діяльнісно-формулюючий критерій), а також И) через реалізацію фертильною частиною населення своєї репродуктивної функції, що продовжує їх род та існування людської цивілізації (фертильно-репродуктивний критерій). Отже, наведені фактори мають безпосереднє і пряме відношення до формування феноменології муніципальної культури, що виступає не тільки логічним підсумком муніципальної діяльності людини, а й могутнім фактором, що супроводжує і забезпечує існування такої культури, робить її основоположним і іманентним в процесі існування, формування, розвитку і вдосконалення повсякденного муніципального життя людини. Ба більше, наголошується, що муніципальна культура є, по-перше, одним з видів загальної людської культури; по-друге, вона є її логічно-специфічним результатом, що виникає завдяки знаходженню людини, її груп та асоціацій в межах територіальної громади та в умовах місцевого самоврядування; по-третє, саме наведені характерологічні риси умов виникнення такої культури (локальний рівень соціуму, людина як член громади, комунікації людини на міжособистісному, груповому і колективному рівнях, сфера самоорганізації для людини, її груп та асоціацій) є могутнім організаційним та організаційно-правовим стимулом, мотивацією та формою (формами) для формування, розвитку і вдосконалення профільної культури; по-четверте, зазвичай, муніципальну культуру уособлюють з міською культурою, що є результатом достатньо успішного існування міської локальної людської спільноти у її історичному існуванні і розвитку, що у підсумку призвело до формування феноменології державності; по-п'яте, профільну культуру вважають яскравим прикладом корпоративної культури, як культури спільноти, що володіє інтерсуб'єктивними властивостями.

Аргументовано що, системоутворюючим фактором муніципальної культури виступає атитюдно-габітусна структура соціалізації людини, її груп та асоціацій, що здійснюється в межах локального соціуму (громади), в умовах місцевого самоврядування, в філософському стані повсякденності, та проявляється ззовні у вигляді появи, формування, функціонування, реалізації, розвитку та вдосконалення системного комплексу конституційних прав, свобод і обов'язків людини. Отже, муніципальна культура володіє системним та телеологічним впливом на процес формування статусу людини в місцевому самоврядуванні, включаючи її правову форму, та детермінуючи формування профільного муніципально-правового статусу людини, а також її груп та асоціацій.

Ключові слова: культура, місцеве самоврядування, муніципальна культура, муніципальна правова культура, територіальна громада, правовий простір місцевого самоврядування, правовий статус людини-жителя і члена територіальної громади.

Постановка проблеми. Становлення, розвиток та вдосконалення місцевого самоврядування в Україні (далі – МСВ), як демократичного та самоврядного інституту, у функціонуванні якого беруть безпосередню участь жителі-члени територіальних громад (далі – ТГ), безпосередньо пов'язане з феноменологією муніципальної культури та її важливою складовою – муніципальної правової культури.

Ця феноменологія на пряму є пов'язаною з виникненням, формуванням, існуванням, функціонуванням, розвитком і вдосконаленням низки інших феноменів (феноменологій) – муніципальної свідомості, муніципальної психології, муніципальних цінностей, а також їх правових форм – муніципальної правової свідомості, муніципальної правової психології, муніципальних правових цінностей. Саме феноменологія муніципальної культури та розвиток її правової форми детермінує і каталізує формування, прояв та процес реалізації, розвитку і вдосконалення муніципальних свобод та муніципальних прав людини, що запозичуються і трансформуються з арсеналу конституційних прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, а також доповнюються новими, суто локальними правами і свободами, що обумовлені самоврядною суттю і мотиваційним змістом інституту локальної демократії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що окремих і спеціальних досліджень щодо формування і становлення феноменології муніципальної культури ані у вітчизняній юриспруденції, ані у вітчизняній культурологічній науці не проводилось. Однак загальні питання її становлення розглядалися в низці досліджень вітчизняних фахів-

ців муніципального права, серед яких такі вчені як М.О. Баймуратов, М.М. Баймуратов, О.В. Батанов, Н.В. Бочарова, О.О. Боярський, Ю.О. Волошин, Б.Я. Кофман, В.С. Могілевський, М.П. Орзіх, В.Ф. Погорілко, В.Я. Тацій, О.Ф. Фрицький та ін.

Західна та світова муніципалістика також відповідним чином досліджує феноменологію культури в місцевому самоврядуванні. Причому, основний акцент в профільних дослідженнях робиться на ролі і значенні загальної культури в локальному розвитку. Так в дослідженні Anna Edlund & Siloni Günther «Culture and the Municipality – A Love Story? Exploring what determines cultural spending decisions», автори, визначаючи особливу роль культури в функціонуванні муніципалітетів, основним об'єктом свого дослідження роблять на фінансовому супроводженні і забезпеченні культурологічних заходів в межах громади [1]. Дослідження Andrzej Pawluczuk, Urszula Ryciuk «Variables shaping the culture in organizational learning in municipalities» [2] присвячено організаційним аспектам формування системи освіти муніципальних службовців. У науковій праці китайського дослідника Yiqing Qiao «City, Urban Planning and the Creation of Urban Culture – Taking the Ancient City of Xi'an as an Example» [3] розглядаються загальні питання планування культурного розвитку та створення культурологічного дискурсу на прикладі стародавнього міста Китаю Сиань Ицин Цяо. Тобто, резюмуючи, можна зазначити, що в основному в наукових працях закордонних фахівців розглядаються питання ординарного створення, існування, функціонування та реалізації культурологічної функції муніципалітетів. Проте, питанням формування муніципальної культури як феноменології, особливо в її історичному, онтологічному, аксіологічному, комунікативному та інших значеннях, належної уваги не приділялося.

Метою статті є дослідження феноменології муніципальної культури як основоположного та іманентного елементу становлення і формування статусу жителя-члена територіальної громади в контексті її розуміння та усвідомлення.

Виклад основного матеріалу. Для дослідження заявленої проблематики методологічно важливим виступають низка факторів об'єктивної та суб'єктивної властивості, які свідчать і підтверджують, що системний комплекс муніципально-правових відносин, включаючи й муніципальні свободи і муніципальні права людини формуються, проявляються, функціонують і реалізуються:

А) на локальному рівні соціуму (*просторовий критерій* – авт.),

Б) в процесі формування, становлення, існування, функціонування і вдосконалення територіальної людської спільноти в процесі звершення кожним з її членів-жителів свого життєвого циклу (*екзистенційно-спільнотний критерій* – авт.),

В) в історичній ретроспективі та історичній перспективі (*темпоральний критерій* – авт.),

Г) в межах ТГ (*макросуб'єктний критерій* – авт.),

Г') в умовах МСВ (*самоврядно-статусний критерій* – авт.),

Д) в філософському стані повсякденності (*функціонально-статусний критерій* – авт.),

Е) у вигляді конституційних прав і свобод людини (*індивідуально-статусний критерій* – авт.), що

Є) виникають в процесі соціалізації людини, її груп та асоціацій (*соціалізаційний критерій* – авт.),

Ж) через формування відповідних поведінкових настанов (*атитюдів*), включаючи й правові атитюди (*поведінково-формуючий критерій* – авт.), та

З) їх наступну реалізацію у відповідних соціальних практиках, формах життєдіяльності (*габітусах*), включаючи й правові габітуси (*діяльнісно-формуючий критерій* – авт.), а також

И) через реалізацію фертильною частиною населення своєї репродуктивної функції, що продовжує їх род та існування людської цивілізації (*фертильно-репродуктивний критерій* – авт.).

Наведені фактори мають безпосереднє і пряме відношення до формування феноменології муніципальної культури, що виступає не тільки логічним підсумком муніципальної діяльності людини, а й могутнім фактором, що супроводжує і забезпечує існування такої культури, робить її основоположним і іманентним в процесі існування, формування, розвитку і вдосконалення повсякденного муніципального життя людини.

Крім того, варто наголосити на тому, що муніципальна культура є, по-перше, одним з видів загальної людської культури; по-друге, вона є її логічно-специфічним результатом, що

виникає завдяки знаходженню людини, її груп та асоціацій в межах ТГ та в умовах МСВ; по-третє, саме наведені характерологічні риси умов виникнення такої культури (локальний рівень соціуму, людина як член громади, комунікації людини на міжособистісному, груповому і колективному рівня, сфера самоорганізації для людини, її груп та асоціацій) є могутнім організаційним та організаційно-правовим стимулом, мотивацією та формою (формами) для формування, розвитку і вдосконалення профільної культури; по-четверте, зазвичай, муніципальну культуру уособлюють з міською культурою, що є результатом достатньо успішного існування міської локальної людської спільноти у її історичному існуванні і розвитку, що у підсумку призвело до формування феноменології державності; по-п'яте, профільну культуру вважають яскравим прикладом корпоративної культури, як культури спільноти, що володіє інтерсуб'єктивними властивостями.

Для більш глибокого розуміння проблематики муніципальної культури вважаємо за потрібне дослідити загальну феноменологію культури, що, своєю чергою, дасть можливість визначити особливі і характерні риси та властивості профільної муніципальної культури.

У семантичному розумінні термін, а по суті терміносистема «культура», походить від латинського *cultura* – «обробіток», «обробляти», «культивувати» [4]. Давньоримський політичний діяч республіканського періоду, видатний оратор, філософ і літератор Марк Туллій Ціцерон ввів поняття *cultura animi* – «обробіток душі», застосувавши сільськогосподарську природну метафору до розвитку душі людини як філософської категорії. Він бачив у культурі важливий спосіб подолання різних проявів варварства та могутній інструмент для перетворення людини на повноцінного громадянина [5].

Отже, треба усвідомлювати і розуміти, що усі ми належимо до тієї чи іншої культури. Культура, як могутній інтеграційний соціально-ідеологічний фактор, виступає комплексним, а потім й системним поєднанням людських знань, переконань і норм поведінки, які ми переймаємо і користуємося у сьогоденні, а потім передаємо майбутнім поколінням (*інтеграційно-перспективний фактор* – авт.). Культура, як ключовий соціалізуючий фактор, який регулює різні сфери взаємодії людей – від повсякденного спілкування до функціонування глобальної економіки, суттєво впливає на локальний, внутрішньодержавний, регіональний і глобальний розвиток (*комунікативно-соціалізуючий фактор* – авт.). Ба більше, культура характеризується різноманітністю її форм і ролей у суспільстві, що робить її іманентним та незмінним фактором розвитку кожної людини, її груп та асоціацій (*полісемічно-релятивістський фактор* – авт.). В основі культури лежать інтереси людини відносно вирішення індивідуальних, групових та колективних інтересів розвитку оточуючого середовища та локального соціуму, що є стратегічно важливими у подальшому існуванні, функціонуванні та розвитку людського соціуму, що функціонує в умовах державності (*стратегічно-біхевіористичний фактор* – авт.).

Різними представниками науки, насамперед, філософії, антропології, соціології, етнології тощо, у різні історичні періоди, поняттю «культура» надавалося не тільки різне, але й важливе значення. Крім того, спостерігалось й різне тлумачення цієї терміносистеми.

Суттєвий внесок у розуміння цієї терміносистеми зробив німецький філософ XVIII ст. Еммануїл Кант. В цілому культура розуміється Кантом як свобода ставити будь-які цілі і творити відповідно до них, що можливо завдяки моральному розвитку індивіда та людського роду. Свобода є основою моральності особистості та метою культури [6, р. 129].

23 квітня 1784 р., перебуваючи у Веймарі (у той період Веймарське герцогство, сучасна Тюрінгія, Німеччина) німецький просвітителю Йоганн Готфрід Гердер у Передмові до своєї книги «Ідеї до філософії історії людства» написав: «Немає нічого менш визначеного, ніж це слово «культура», і немає нічого більш оманливого, як прикладати його до цілих століть та народів» [7, р. 208]. Він фактично виступає ключовим філософом епохи пізнього Просвітництва, а також родоначальником течії, яка вивчає природний історичний розвиток людської культури.

Велике значення у концепції Й.Г. Гердера займає взаємний зв'язок природи та культури. Цей метод, який отримав назву космологічного, Гердер запозичив з філософії та висновків його сучасника – І. Канта, представлений в його творі «Загальної природної історії та теорії неба» в середині XVIII століття [8, с. 44].

Він також вважав, що культура надає допомогу в становленні людини і є тією вирішальною ознакою, яка відрізняє її від тварини. Можна сміливо стверджувати, що культуру слід вважати другим народженням людини. Ретельно й відповідально вивчаючи культурний феномен, Гердер зумів виділити у ній дві основоположні засади: 1) надприродну культурну сутність; 2) історичну причину розвитку цього феномена.

Елементами культури за Гердером варто вважати: мову, державну освіту, сім'ю та відносини всередині неї, релігію, мистецтво, науку.

Гердер говорив про те, що культура «захоплює людину і формує її голову та члени її тіла». Лише культура є тою початковою засадою, яка здатна інтегрувати людей, створюючи на їх основі одне та єдине людське суспільство [7, р. 212].

Своєю чергою, британський етнолог, антрополог, культуролог XIX ст. Едвард Б. Тайлор суттєво розширив підхід до поняття культури, – у цьому він спирався на вчення Фрідріха Клемма, німецького історика та родоначальника еволюційного підходу до культури. Разом з тим, багато вчених називають саме Тайлора батьком еволюційної теорії розвитку.

Тут треба розуміти, що еволюціонізм – це перша етнографічна теорія, яка сформувалася до середини XIX століття. У роботі Тайлора «Дослідження в галузі давньої історії людства» 1865 р. можна знайти відображення еволюціоністських поглядів вченого. У ній також можна визначити визначення культури по Е. Тайлору. Також тут закладено традицію такого дослідження.

Якщо коротко, то концепція культури за Тайлором – класична еволюційна теорія – ґрунтується на наявності універсальних законів розвитку культур [9].

Фундаментальна робота Тайлора – «Первісна культура». Вона була написана на базі аналізу культур понад 400 етносів. У своїй роботі він ілюструє ключові засади культурології – вона займається дослідженням культур народів на різних етапах історичного розвитку.

Культура по Е. Тайлору ґрунтується на: знаннях; віруваннях; мистецтві; моральності; законах; звичаях [9].

Треба розуміти, що феноменологія культури по Тайлору – ще одна віха у становленні поняття «культура». Це дослідження співвідношення понять культура та цивілізація. Цей дослідник не робить різниці між культурою і цивілізацією, ба більше, він вважає, що культура і цивілізація у широкому етнографічному сенсі – тотожні поняття. Тобто, культура – це ще й цивілізація, навмисно створений та раціонально влаштований механізм, що сприяє розвитку суспільства [9].

Наведений дослідник вважає, що розвиток нового покоління відбувається у нових культурних умовах, на відміну від попереднього. Отже, культура стає більш розвиненою, коли зростає кількість культурних та вихованих людей.

В основу методології вивчення культури Тейлор поклав натуралістичний метод. Культура ділилася їм у окремі елементи, а класифікація відбувалася з урахуванням географічних та історичних моментів. Після цього він становив генетичні лави. Згідно з Тайлором, явища культури мають свою структуру – рід, вид, підвид – все те саме, що й у світі тварин і рослин. Так само явища культури схильні до міграції – з однієї географічної області в іншу. Як доказ – наявність подібних характеристик у різних культурах.

Згідно з доктринальною позицією англійського філософа, поета і культуролога XIX ст. Метью Арнольда, культуру складають дві основні складові. По-перше, це знання, що втілило «найкраще з осмисленого та сказаного у світі». По-друге, це вимога до культури «виконувати Божу волю і призначення, змінитись у внутрішньому стані думки та духу» [10].

Іншими словами, культура – це спроба дізнатися про краще і змусити це знання працювати на користь всього людства. Зміни у суспільстві, що закріпилися до XIX століття, вивели на перший план робітничий клас і створили у зв'язку з цим певні труднощі, бо фактично останній й став не тільки основним об'єктом культурологічного дискурсу, а й його основним продуцентом, хоча цю роль він виконувати об'єктивно не зміг.

На думку М. Арнольда, високій культурі, носієм якої може бути лише високоосвічена еліта суспільства, протиставляється «культурна анархія» робітничого класу, яка являла собою популярну культуру, що народжується. Згідно Арнольду, «культурна анархія» робітничого класу має бути придушена гармонійним впливом високої культури та освітою. Функція освіти полягає в тому, щоб відновити почуття підпорядкування та поваги робітничого кла-

су до панівного класу. Освіта принесла б робітничому класу культуру, яка б, своєю чергою видалила спокуси профспілкового руху, політичної агітації та низький культурний рівень. Отже, культура з великої літери витіснила б популярну культуру [10].

Американська антропологія Рут Бенедикт, представниця етнопсихологічного спрямування в американській антропології XX ст., поклала в основу своєї культурологічної концепції поняття «pattern» – модель (зразок), як ключ до розуміння морфології цієї культури [11]. Бенедикт відстоює принцип культурного релятивізму, згідно з яким кожне явище культури може бути адекватно зрозуміле лише у загальному контексті культури. Кожна культура є певною внутрішньою єдністю форм мислення, єдністю стилістики, відображеною у формах економічного, політичного, духовного, релігійного, практичного, художнього життя. Виявлення цієї стилістичної єдності форм, з погляду Бенедикт, – основна мета дослідження культури. Свій метод вивчення культури вона називає дистанціюванням [11]. Згідно з Бенедикт, культуролог чи антрополог зовсім не зобов'язані жити якийсь час у країні, де вивчається культура або знати мову її народу. «Дистанційоване» вивчення культури передбачає аналіз соціологічних та етнографічних даних, фольклору, релігійних вірувань, художньої та наукової літератури, преси, кіномистецтва тощо.

Бенедикт визнала первинним у кожній культурі особистість та особливості її психіки [11]. При цьому міжкультурні відмінності пояснюються, насамперед, відмінностями в індивідуальної психології. Але між суспільством та індивідом існує нерозривний взаємозв'язок, і особистість, з погляду Бенедикт, слід вивчати саме в системі цього взаємозв'язку. Метод «дистанціювання» та концепція культурного релятивізму на початку 1940-х років. були використані нею для критики німецького фашизму та японського милітаризму.

У 2001 році Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, культури і науки (ЮНЕСКО) на міжнародно-правовому рівні у Загальній декларації про культурне розмаїття зазначила, що культура повинна розглядатися як сукупність властивих суспільству або соціальній групі відмінних ознак – духовних і матеріальних, інтелектуальних та емоційних – і що, крім мистецтва та літератури, вона охоплює спосіб життя, «вміння жити разом», системи цінностей, традиції та вірування [12].

Різні підходи щодо розуміння феноменології культури спостерігаються й в енциклопедичних виданнях. Так, наприклад, Енциклопедія культурології [13, с. 116] розглядає терміносистему «Культура» у всій її багатоманітності, а саме як:

а) сукупність штучних порядків та об'єктів, створених людьми на додаток до природних, завчених форм людської поведінки та діяльності, набутих знань, образів самопізнання та символічних позначень навколишнього світу (*діяльнісно-пізнавальний критерій* – авт.);

б) є «оброблене» довкілля людей, організоване у вигляді специфічних для людини способів (технологій) діяльності та насичене продуктами (результатами) цієї діяльності (*просторово-технологічний критерій* – авт.);

в) світ «оброблених» особистостей, чия свідомість і поведінка мотивується і регулюється вже не стільки біологічними, скільки соціальними інтересами та потребами, загальноприйнятими нормами та правилами їх задоволення (*особистісно-соціальний критерій* – авт.);

г) світ «упорядкованих» колективів людей, об'єднаних загальними екзистенційними орієнтаціями, соціальними проблемами та досвідом спільної життєдіяльності (*колективно-екзистенційний критерій* – авт.);

г') світ особливих нормативних порядків та форм здійснення діяльності та образів свідомості, акумульованих та селектованих соціальним досвідом на підставі критеріїв їх прийнятності за соціальною ціною та наслідками, їх допустимості з позицій підтримки рівня соціальної консолідованості спільнот і втілених у системах соціальних цілей, цінностей, правил, звичаїв, соціальних стандартів, технологій соціалізації особистості та відтворення спільнот як стійких функціональних цілісностей, що опрідметнені у специфічних рисах технологій та продуктів будь-якої соціально значущої та цілеспрямованої активності людей (*нормативно-свідомий підхід* – авт.);

д) світ символічних позначень явищ та понять, сконструйований людьми з метою фіксації та трансляції соціально значущої інформації, знань, уявлень, досвіду, ідей тощо (*понятійно-інформаційний підхід* – авт.);

е) світ творчих новацій – способів і результатів пізнання, інтелектуальних і образних рефлексій буття та його практичного перетворення з метою розширення обсягів виробництва, розподілу та споживання соціальних благ (*новаційно-рефлексійний підхід* – авт.);

є) є продуктом спільної життєдіяльності людей, системою узгоджених процедур та способів їх колективного існування, діяльності та взаємодії, позначень та оцінок, консолідації в ім'я досягнення спільних цілей, упорядкованих правил та соціально прийнятних технологій задоволення групових та індивідуальних інтересів та потреб (як матеріальних, так і пізнавальних, символічних, оціночних), що реалізуються у формах людської діяльності (*колективно-телеологічний підхід* – авт.).

Оксфордський Історичний словник [14] тлумачить поняття культури – як історично певний рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, виражений у типах і формах організації життя та діяльності людей, у їх взаємовідносинах, а також у створюваних ними матеріальних та духовних цінностях (*історико-габітусний підхід* – авт.).

Системний аналіз наведених в довідковій літературі позицій переконливо демонструє переважно локальний характер її формування за активною участю людини, її груп та асоціацій. Саме таким чином демонструється генетичний зв'язок культури з інститутом локальної демократії у вигляді МСВ.

Резюмуючи наведені доктринальні позиції та норми міжнародних актів про культуру, можна констатувати наступне:

А) феноменологія культури розглядається, насамперед, застосовне до конкретної людини або суспільства або до соціальної групи, – тобто, має суто *суб'єктно-локальний та локально-визначальний вимір культури*, що лежить в основі культури муніципальної;

Б) наведені сфери формування, існування, функціонування культури та її відповідних форм присутні, насамперед, в локальному соціумі, тобто в межах ТГ та відносяться безпосередньо до її членів-жителів відповідних територій держави, – йдеться про *локально-просторовий вимір*, що лежить в основі культури муніципальної;

В) елементний склад культури має безпосередньо відношення до кожної конкретної людини, тобто до жителя-члена ТГ, що здійснює в її межах та в умовах МСВ свій життєвий цикл, – тобто, такий склад відповідає відповідному екзистенційному тренду людини, її груп та асоціацій і формує відповідний дискурс їх повсякденного існування (мова, родина, відносини всередині неї, освіта, релігія, мистецтво, наука тощо), – йдеться про *локально-екзистенційний вимір*, що лежить в основі культури муніципальної;

Г) в основі феноменології культури лежить комунікативна взаємодія людини, її груп та асоціацій на міжособистісному, груповому і колективному рівнях з питань формування, продукування, споживання духовних і матеріальних, інтелектуальних та емоційних засад існування локального соціуму – що включає і охоплює в свій перелік, крім мистецтва та літератури, спосіб життя, «вміння жити разом», системи правил, принципів, норм, цінностей, традицій та вірування, – тобто, йдеться про *локально-об'єктний вимір*, що лежить в основі культури муніципальної;

Г') саме через феноменологію культури в свідомість кожної людини, її груп та асоціацій, що існують і функціонують в межах локального суспільства, втілюються муніципальні цінності, формуються муніципальні права і свободи людини, – тобто, йдеться про *локально-ціннісний вимір*, що лежить в основі культури муніципальної;

Д) ба більше, нерозривний взаємозв'язок між суспільством та індивідом, що за безпосередньої участі культури, її багатьох форм, детермінує та формує з людини особистість, – веде до соціалізації людини через виникнення у неї системного комплексу атитюдів та габітусів, включаючи й їх форми, – отже, формується *локально-соціалізаційний вимір*, що лежить в основі культури муніципальної;

Е) формування культури в межах ТГ, в умовах МСВ та в філософському стані повсякденності є свідомством наявності загальних телеологічних домінант локальної територіальної людської спільноти, вирішення яких скеровано на спільне існування і функціонування людини в локальному соціумі в процесі здійснення нею свого життєвого циклу, – отже, формується *локально-інтерсуб'єктивний вимір*, що лежить в основі культури муніципальної;

Є) формування і прояв культури в локальній територіальній людській спільноті відбувається за рахунок відповідних соціальних засобів-регуляторів – правил (відносно органі-

зації повсякденного життя обивателя; формування і реалізації основоположних засад життєдіяльності в спільноті; вирішення типізованих життєвих ситуацій; вирішення конфліктних ситуацій між членами або групами спільноти тощо), норм, стандартів поведінки – саме їх використання скеровано на стає і стабільне існування людини в ТГ в процесі здійснення нею свого життєвого циклу, – отже, формується *локально-джерельний вимір*, що лежить в основі культури муніципальної;

Ж) формування і прояв культури в локальній територіальній людській спільноті відбувається на всіх рівнях її існування і функціонування, – тобто, йдеться про становлення культури в сільській, селищній, міській спільнотах, що виступають опорними спільнотами в межах МСВ, у вигляді культури моральності, людської взаємодопомоги, громадянськості, інтерсуб'єктивності, що здійснюється на наведених рівнях в умовах повсякденності, – отже, формується *локально-універсальний вимір*, що завдяки наявності загальних характерологічних рис (локалізм, життєвий цикл, атитюди, габітуси, права і свободи людини тощо) лежить в основі культури муніципальної;

З) культура це полісемічна феноменологія яка: по-перше, володіє великим інформаційно-пропагандистським потенціалом; по-друге, приваблює змістом та соціальною ефективністю своїх видів і форм; по-третє, це, своєю чергою, сприяє запозиченню її видів і форм широкими верствами населення; по-четверте, запозичені форми і види культури знаходять своє закріплення у індивідуальній, груповій та колективній свідомості людини; по-п'яте, внаслідок чого, такі види і форми культури детермінують відповідні поведінкові настанови та практичні форми життєдіяльності (культурологічні атитюди/габітуси); по-шосте, у підсумку такі види і форми культури, внаслідок їх ефективності, оптимальності, результативності та задоволення духовних та інших інтересів людини, її груп та асоціацій, передаються наступним поколінням – отже завдяки наведеним властивостям формується *локально-запозичувальний вимір* культури, що лежить в основі культури муніципальної;

И) формування та розвиток культури суттєво впливають два способи психологічного буття колективного суб'єкта в індивідуальному – тобто, ТГ у людині та її групах, а саме:

1. «Нерефлексивний, фрагментарний» спосіб (або рівень збігів) – йдеться про фіксацію можливостей виникнення ситуативного взаємного підсилювального «ефекту дії» внаслідок збігу (або гармонійного взаємного доповнення) ключових психологічних елементів індивідуальних діяльностей певної множини індивідів (в межах ТГ – авт.). По-перше, це збіг «цілей» /телеологічних доміант/ (також «інтересів», «потреб», «мотивів», «цінностей», «задач») [15] – усього, що можна об'єднати поняттям «образ бажаного майбутнього», що виникає в процесі реалізації людиною свого життєвого циклу. По-друге, це збіг способів досягнення цілей – у психологічній проекції це, очевидно, різного роду психічні автоматизми, насамперед – емоції (а також «стереотипи», «установки», «картини світу», «знання», «навички», «інстинкти», «рефлекси» тощо). Ознака «нерефлексивності» стосується неусвідомлюваності індивідом не так самого по собі змісту певних цілей та способів досягнення їх, як їхнього «групового» характеру, факту наявності і подібності їх у певної множини інших індивідів [15]. Вітчизняний дослідник Є. Боринштейн одним з ключових критеріїв інтегрованості соціокультурного суб'єкта називає погодженість взаємодії в нестандартних умовах, у мінливому середовищі [16] (зазвичай у екстраординарних умовах функціонування державності – авт.). Прогностичний критерій і водночас фактичний механізм такої потенційної погодженості можна вбачати в наступному рівні.

2. «Рефлексивний, цілісний» спосіб (або рівень гештальту). Тут, по-перше, група постає як певна уявна цілісність, що має для індивіда своє «ім'я» та «обличчя», а по-друге, ці «ім'я» й «обличчя» стають більшою чи меншою мірою складниками власної особистості. Видається, що цей спосіб інтегрує і стабілізує можливість попереднього у формуванні колективного суб'єкта соціальної дії, у тому числі й компенсуючи дефіцит фрагментарних збігів. Ключовим моментом тут стає переживання людиною стану «спільності» – відчуття чи сприймання того, що саме ця сукупність індивідів являє собою групу, спільноту [17, с. 75].

При цьому, найбільш популярними психологічними конструктами для осмислення суб'єктивних феноменів належності до спільноти стали «ми» – переживання та «самоідентифікація» [15, с. 54]. Тобто, можна констатувати, що внаслідок реалізації такої теоретико-праксеологічної схеми культурно-комунікативної моделі виникає та формується *локально-психологічний вимір*, що лежить в основі культури муніципальної;

І) феноменологія культури проходить згідно з енактивізмом, відповідно до настанов якого пізнання є не відображенням у свідомості суб'єкта зовнішнього по відношенню до нього світу (як стверджує домінуюча в когнітивній науці та епістемології парадигма – репрезентаціоналізм), а цей процес формування світу здійснюється шляхом взаємодії між мозком, тілом і зовнішнім середовищем. При цьому, ключовим поняттям енактивізму виступає досвід. Енактивізм базується на філософії недвійності, що долає протиставлення суб'єкта та об'єкта, тіла та свідомості, організму та зовнішнього середовища, життя та пізнання, реального та віртуального [18, р. 173]. Відмінними рисами енактивізму виступають: а) холізм (позиція у філософії та науці щодо проблеми співвідношення частини і цілого, що виходить з якісної своєрідності та пріоритету цілого по відношенню до його частин – авт.); б) динамізм; в) процесуалізм; г) емерджентизм (більш вузька визначена версія еволюційного підходу до свідомості, що найактивніше розвивається, зокрема за рахунок універсального методологічного характеру – авт.); г') автопоетичність (позначає систему та організм як живі структури, яким властива самореплікація та самоконструювання – авт.); д) активність тілесного розуму і тіла, що пізнає; е) натуралізм. Звідси виникає та формується *локально-неактивістський вимір*, що лежить в основі культури муніципальної [18, р. 174].

Отже, можна констатувати, що:

- по-перше, присутність у видів і форм культури відповідної статусності, що надається людині, її групам та асоціаціям внаслідок оволодіння, користування та передачі іншим таких видів і форм культури через набуття нових духовних якостей, що напряму впливають на соціальний статус кожної конкретної людини-члена соціуму:

- по-друге, наявність органічного зв'язку та взаємозв'язку між феноменологією культури та МСВ, між нею та статусом ТГ, між нею та кожним жителем-членом ТГ – саме така залежність в державно організованому соціумі та локальному соціумі, що існує та функціонує на засадах самоорганізації, формує правовий статус всіх наведених суб'єктів, включаючи й правовий статус людини-члена ТГ;

- по-третє, це детермінується та контекстуалізується тим, що саме феноменологія культури, і насамперед, феноменологія муніципальної культури як її основоположно-визначальна основа, виступає соціальним (і в той же час, нормативним) тригером щодо усвідомлення кожною людиною, її групами та асоціаціями своїх прав і свобод через сформування системного комплексу атитюдів (поведінкових настанов) та габітусів (практичних форм життєдіяльності), включаючи й їх правові форми, через які й реалізуються в ординарному й повсякденному режимах такі індивідуальні, групові та колективні права і свободи (зрозуміло, що включаючи й адекватні їм обов'язки);

- по-четверте, звідси, спираючись саме на засади муніципальної культури, що охоплює й широкий системний комплекс біхевіористичних, моральних, духовно-релігійних, корпоративних, нормативно-облігаторних, матеріально-процесуальних явищ та відносин, що виникають, формуються, існують та реалізуються в локальному соціумі, – можна виокремлювати не тільки конституційно-правовий статус людини, що є жителем-членом ТГ, а й її фактичний муніципально-правовий статус, що може бути індивідуальним, груповим та колективним;

- по-п'яте, відмінні риси енактивізму: а) холізм; б) динамізм; в) процесуалізм; г) емерджентизм; г') автопоетичність; д) активність тілесного розуму і тіла, що пізнає; е) натуралізм – виступають характерологічними ознаками формування, існування і функціонування локальних людських територіальних спільнот, їх подальшого розвитку і вдосконалення, а це, своєю чергою, робить процес формування локального культурного простору об'єктивним і закономірним процесом людського буття.

Отже, *муніципальна культура* – це первинний, локальний, визначальний, основоположно-інституційний рівень загальної культури, що носить екзистенційний характер (*екзистенційно-визначальна ознака* – авт.) і складається: а) в межах ТГ, б) в умовах МСВ, в) в філософському стані повсякденності (*визначальна ознака* – авт.), – в процесі соціалізації людини, її груп та асоціацій через: а) формування, б) використання і в) реалізацію поведінкових настанов (атитюдів) та г) виникаючих на їх основі конкретних форм життєдіяльності (габітусів), включаючи й їх правові форми (*функціонально-діяльнісна ознака* – авт.), – а по суті,

г') – конституційних прав, свобод і обов'язків людини і громадянина (*нормативна ознака* – авт.), що проявляються д) у сукупності властивих локальному суспільству, тобто ТГ або будь-якій соціальній групі з яких складається таке суспільство (мікрогромади та мезогромади) відмінних ознак духовної, матеріальної, інтелектуальної та емоційної властивості (*ідентифікаційно-кваліфікаційна ознака* – авт.) – що охоплюють:

а) спосіб життя людини, її груп та асоціацій,

б) інтерсуб'єктивність цих суб'єктів соціуму і права, – тобто, «вміння жити разом», завдяки формуванню загальних підходів щодо комунікативної взаємодії наведених суб'єктів, включаючи й їх комунікацію не тільки між собою та інституціями ТГ, а й з органами публічної влади та іншими державними і недержавними інституціями локальної, регіональної, національної та міжнародної юрисдикції,

в) системи муніципальних цінностей життєвої значущості, виникнення яких детерміновано історичними, географічними, ідеологічними, екзистенційними, індивідуально-груповими, колективно-груповими факторами існування та функціонування локальної людської спільноти, а також

г) установлені правила поведінки, моральні засади, традиції та вірування, що безпосередньо пов'язані з повсякденним життям людини (*структурно-номенологічна ознака* – авт.).

Своєю чергою, *муніципальна правова культура* – це загальний рівень знань та об'єктивне ставлення локального суспільства до феноменології локальної демократії та муніципального права; сукупність правових знань, теоретичних та ідеологічних переконань і поведінково-діяльнісних установок, правових принципів і норм, створюваних у процесі життєдіяльності людини, її груп та асоціацій в межах територіальної громади та в умовах місцевого самоврядування в процесі реалізації людиною свого життєвого циклу, що виявляється у її праці, спілкуванні та поведінці з іншими суб'єктами комунікативної взаємодії, а також в процесі муніципалізації суспільного та державного життя.

В основі історичного становлення та розвитку *муніципальної правової культури* – лежать муніципальні свободи та муніципальні цінності локальних людських територіальних спільнот в їх історичній ретроспективі. Досліджуючи наведені муніципальні феномени – свободи, цінності і права, ми вже виокремили відповідні історичні етапи їх розвитку [19; 20; 21].

– «первісна община у стародавньому світі – саме тут, насамперед, спостерігається насамперед пріоритет і особлива важливість екзистенційно-функціональних питань існування людської спільноти на додержавному рівні розвитку. Тобто, йдеться про формування первинних і визначальних знань, вмінь і навичок людей жити разом у межах локальної територіальної людської спільноти під впливом об'єктивних екзистенційних факторів індивідуального, групового і колективного виживання, а це, своєю чергою, детермінувало виникнення відповідних форм культури спільного проживання в контексті виникнення фактору інтерсуб'єктивності (наявності загальних цілей);

– давньогрецькі міста-поліси – на перший план виступає побудова локальної цивілізації, що вже містила професійну спеціалізацію населення та фахівців муніципального господарства /пекарство і торгівля хлібом, торгівля іншими необхідними товарами, охорона джерел води, прибирання сміття та місць загального користування, обслуговування громадських лазень, охорона стін та воріт міста, відправлення релігійних культів/, і в той же час наявність перших демократичних утворень та інституцій публічної влади, що суттєво вплинула на формування феноменології державності. Отже, можна констатувати, що проходили активні процеси формування та розвитку як корпоративної, так й загальної культури локального соціуму та її видів і форм (повсякденного життя, громадянськості, релігійної, політичної), які органічно та іманентно увійшли до муніципальної культури;

– давньоримські міста-муніципії – характеризувались побудовою чіткої централізовано-самоврядної системи муніципального управління, системи муніципального господарства в межах локального територіального соціуму з наявністю відповідних демократичних засад в межах єдиної держави /імперії, республіки/. Наведені процеси супроводжувались формуванням муніципальної культури в сфері організації і споживання загальних послуг на фоні формування загального міського господарства та інфраструктури локальної спільноти. Важливим сегментом такої культури виступає не тільки усвідомлення і розуміння філо-

софії «згуртованості групи», «спільноти», а й формування поведінково-діяльнісних стереотипів взаємовідносин з органами публічної влади держави, зокрема з її представниками та військовими структурами – як одного з видів культурного індивідуально-колективного феномену;

– міста феодального періоду розвитку суспільства (церковні, лицарські, князівські / кюрфюстерські/ тощо) – у VIII-IX ст., феодальні міста формувались, в першу чергу, як торгово-ремісничі та політичні центри, насамперед, в Італії (Венеція, Генуя, Піза, Барі, Неаполь, Амальфі); у X ст. – на Півдні Франції (Марсель, Арль, Нарбонн, Монпельє, Тулуза та ін). Цей період характеризувався зародженням урбаністичних процесів через осмислення та усвідомлення можливостей та переваг спільного проживання людей в рамках локального міського соціуму через формування самоврядних засад управління на фоні абсолютного владарювання феодалів, – паралельно з цим відбувався розвиток і розцвіт муніципального господарства і спеціалізація господарських зав'язків внутрішнього і зовнішнього характеру (торгівля). Отже, формувалась культура організації, ведення та розвитку міського господарства, її корпоративна форма внаслідок організації та функціонування професійних торгово-ремісничих цехів і корпорацій, а також засади політичної культури щодо формування органів муніципальної влади в межах таких міст;

– середньовічні міста, що користувались і керувались Магдебурзьким правом (магістрати + бургомістри), характеризувались формуванням основоположних організаційних і організаційно-правових засад міського самоврядування, – через процес виникнення самоврядних управлінських інституцій, що самостійно формувались територіально спільноту. В цей період активно формувалась політична, управлінська та правова муніципальна культура, а також муніципальна культура формування, побудови і функціонування локального господарства в контексті посилення його економічної і фінансової бази;

– міста-муніципалітети та провінції Нідерландів періоду боротьби з Іспанією та революції XVI-XVII ст. – цей період характеризується як окремий яскравий приклад розвитку муніципалізму через розцвіт промисловості і підприємницької діяльності (негоціанти, ремісничі цехи тощо), завдяки входженню до системи світових господарських зав'язків, суттєві укріплення і зростання самостійної економічної бази та розвиток демократичних форм міського і провінційного самоврядування, що каталізували державотворчі процеси, і у підсумку, призвели до формування національної держави. Наведені процеси супроводжуються і забезпечуються формуванням могутньої корпоративної культури, а на її фоні загальної культури, внаслідок розвитку художнього, ювелірного, ткацького видів мистецтв. Активно розвивалась політична та самоврядна муніципальна культура;

– міста-муніципалітети постреволюційної (Нові часи) та наполеонівської (післянаполеонівської) Європи – цей період характеризувався розцвітом на основі демократичних лозунгів свободи, рівності, братерства, що інтерпретувались на локальний рівень соціуму, – муніципального будівництва та становлення прообразу системного масиву сучасних компетенційних повноважень муніципалітетів в контексті децентралізації повноважень публічної влади, що стало запорукою суттєвого зростання їх місця і ролі в локальному і державному будівництві. Отже, саме в цей період інтенсивно розвивались політична, правова, корпоративна, соціальна та інші форми муніципальної культури на фоні суттєвого розвитку культури громадянськості та інтерсуб'єктивності;

– міста-муніципалітети Новітніх часів – їх формування, існування, функціонування та розвиток супроводжувались визначенням важливої ролі та значення муніципалітетів в контексті муніципальної революції кінця XIX – початку XX ст. фактично заснованої на підходах «муніципального соціалізму». Процес формування муніципальної культури характеризувався не тільки запозиченням досвіду найбільш ефективних форм муніципальної культури минулих поколінь, а й побудовою сучасних форм економічної, політичної, соціальної, самоврядної, корпоративної культури в межах цієї муніципальної феноменології;

– сучасні муніципалітети об'єднаної Європи – саме тут спостерігається процес формування суттєвої ролі муніципалітетів в регіональному, державному, макрорегіональному і загальноєвропейському інтеграційному русі в контексті муніципальної революції другої половини XX ст. – початку XXI ст. Наведені тенденції, на фоні наявності суттєвої культури європейського (західного) муніципалізму, супроводжуються активними процесами формуван-

ня адекватної ним муніципальної культури, насамперед її управлінської, нормативної, локально-економічної, локально-соціальної, локально-регіональної /у всієї її багатоманітності/ форм тощо в межах Європейського Союзу, що носить загальний системний, комплексний, хоча й автономний, але все ж типізований характер, завдяки європейській інтеграції;

– запозичення надбань і цінностей європейського (західного) муніципалізму пострадянськими державами – супроводжується стійкими, проте суперечливими тенденціями у їх стратегічному стремлінні увійти до європейської родини народів і держав (останнє десятиліття XX ст. – початок XXI ст.). Цей процес відповідає сучасним тенденціям не тільки запозичення історичних надбань культури європейського (західного) муніципалізму, а й сприйняття сучасних елементів муніципальної культури, зокрема, муніципальної управлінської та муніципальної правової культури.

Отже, можна констатувати:

- по-перше, про суттєві процеси муніципалізації феноменології загальної культури в її історичному локальному розвитку і розумінні;

- по-друге, про формування відповідних видів та форм муніципальної культури, в тому числі й муніципальної правової культури;

- по-третє, саме такий історичний розвиток культури в межах міського самоврядування, вплинув на формування муніципальної культури інших його рівнів (сільський, селищний, об'єднані ТГ);

- по-четверте, завдяки наведеним процесам зародилися муніципальні цінності, що розглядаються сучасними дослідниками конституціоналізму, як передвісники конституційних правових цінностей, що включають й муніципальні цінності, та суттєве надбання людської цивілізації.

В наведеному нами контексті представляє суттєвий науковий інтерес формування муніципальної правової культури людини (особистості). Отже, *муніципальна правова культура особи* означає:

а) її знання в сфері самоорганізації та інших сфер муніципально-правової реальності;

б) розуміння нею принципів (правовий статус суб'єктів і органів) і технологічних (форми безпосередньої демократії та виборчі технології) засад місцевого самоврядування і муніципального права;

в) усвідомлення нею правових суджень щодо наведених феноменів як про індивідуальну, групову та колективну соціальну цінність, і головне –

г) активну її практичну індивідуальну, в складі групи або асоціації – роботу щодо втілення в життя наведених настанов, пріоритетно враховуючи й внутрішню мотивацію особи до їх реалізації, з обов'язковим урахуванням вимог зміцнення загальної законності і правопорядку.

Звідси йдеться, про феноменологію муніципальної правової культури особи, що фактично виступає у вигляді її позитивної муніципальної правової свідомості, що знаходиться у динаміці. Разом з тим, визначаючи суб'єктний склад муніципальної правової культури, варто зробити декілька зауважень.

По-перше, основним носієм, продуцентом і користувачем муніципальної правової культури виступає кожна людина, що є жителем і одночасно членом будь-якої локальної територіальної людської спільноти, без врахування її правового стану (громадянин, іноземний громадянин, апатрид, біпатрид, біженець тощо), завдяки лише факту проживання на території існування і функціонування такої спільноти (ТГ).

По-друге, носієм, продуцентом і користувачем муніципальної правової культури виступає також й групи та асоціації жителів-членів ТГ, що: а) зазвичай репрезентують інституції громадянського суспільства, б) які виникають на основі індивідуальної, групової і колективної муніципальної ідеології і в) скеровані на вирішення відповідних соціальних цілей і задач, що мають суттєву самоврядно-поведінкову і самоврядно-діяльнісну спрямованість.

Ба більше, по-третє, носієм, продуцентом і користувачем муніципальної правової культури виступають й органи публічної влади, причому включаючи не тільки органи публічної самоврядної (муніципальної) влади, тобто представницькі і виконавчі органи МСВ, – а й органи публічної державної влади (законодавчі, виконавчі, судові, контрольні).

По-четверте, носієм, продуцентом і користувачем муніципальної правової культури виступають також інші урядові та неурядові інституції різної юрисдикції (національної і міжнародної), що об'єктивно, в силу компетенційних повноважень, або ініціативно, – виходячи з власної волі та власного розсуду, приймають активну участь у комунікативній взаємодії з ТГ та з її органами публічної влади (представницькими або виконавчими).

Розглядаючи питання видової (сегментної) характеристики муніципальної правової культури, ми вважаємо за потрібне та доцільне класифікувати її за видами нормативного простору локальної демократії, проблематика якого розроблялась нами раніше як на доктринальному рівні [19], так й з наступною вказівкою про суттєвий праксеологічний потенціал таких видів [20].

Враховуючи багатофакторний, системний вплив профільної парадигми на формування правового простору МСВ, необхідно констатувати, що розуміння такого простору носить неоднозначний та комплексний характер, бо одночасно детермінує створення цілої низки профільних просторів, що фактично теоретично і практично, статично і динамічно, функціонально і у комунікативному розумінні накладаються один на одного, створюючи єдину феноменологію досліджуваного правового простору локальної демократії. Так, вважаємо за необхідно звернути увагу на видову характеристику просторів МСВ, що формуються, розвиваються і вдосконалюються в умовах глобалізації, яка не тільки впливає на їх появу, а й забезпечує їх наступний розвиток і вдосконалення, причому як у розумінні нормативного супроводження і забезпечення їх інституціоналізації та конституціоналізації як на національному, так й універсально-регіональному рівнях [22]. При цьому формується й відповідний вид (форма) муніципальної культури.

Отже, насамперед слід звернути увагу на наступні простори, а саме:

- нормативний (правовий) простір – в якому людина виступає як суб'єкт правових відносин спеціального спрямування – муніципально-правових відносин та вступає у відповідні соціальні відносини відносно свого знаходження в межах ТГ – при цьому коло суб'єктів такого простору – це фізичні (без врахування їх правового стану) та юридичні (органи МСВ, інші органи публічної влади, підприємницькі структури, інституції громадянського суспільства тощо) особи. Отже, можна говорити про *муніципальну правову культуру*;

- муніципально-людинорозмірний простір – простір, що виступає визначальним для діяльності всіх органів публічної влади, що здійснюють управлінські функції в межах ТГ на рівні МСВ, включаючи й органи МСВ, і повинні всі свої дії визначати і співвідносити через призму і змістовно-функціональне наповнення прав і свобод людини, що складають її конституційно-правовий (конституційні права людини) і муніципально-правовий (муніципальні права людини) статус. Звідси констатуємо формування і наявність *муніципальної соціальної культури*;

- муніципально-правоохоронний простір – в якому здійснюється правоохоронна діяльність органів МСВ через нормативне правове супроводження і забезпечення діяльності людини в межах ТГ. Отже, можна виокремити формування і функціонування *муніципальної правоохоронної культури*;

- муніципально-біхевіористичний простір – в якому формуються екзистенційні локальні інтереси людини (індивідуальні), її груп (групові) і асоціацій (колективні), що існують та функціонують на рівні МСВ в межах ТГ, що скеровано на формування атитюдів та габітусів людини, включаючи й нормативні (правові) атитюди і габітуси. Звідси можна констатувати наявність процесу *муніципальної статусної культури*;

- муніципально-поведінковий простір – в якому людина формує і визначає свої поведінкові настанови (атитюди) в локальному соціумі, включаючи й правові настанови (правові атитюди), у відповідності до яких вона у перспективі здійснює свою діяльність. Отже, можна говорити про формування такої форми муніципальної культури як *муніципальна статусно-технологічна культура*;

- муніципально-діяльнісний простір – який визначає загальну сферу практичної діяльності людини в локальному соціумі за рахунок формування і визначення відповідних соціальних практик (габітусів), включаючи й правові габітуси. Звідси можна говорити про формування форми (виду) *муніципальної праксеологічної культури*;

- муніципально-функціональний простір – в якому здійснюється конструктивно-корисна діяльність людини в локальному соціумі згідно її екзистенційно-телеологічних потреб і

професійної орієнтації – йдеться про формування *муніципальної професійно-функціональної (професійно-рольової) культури*;

- муніципально-ідеологічний простір – це сфера духовного життя людини, в якому формуються відповідні ідеї відносно її життя в локальному соціумі в умовах муніципального управління і дотримання муніципально-правових принципів та усвідомлюється її муніципальна соціальна практика, – отже, маємо констатувати формування *муніципальної ідеологічної культури*;

- муніципально-економічний простір – це сфера економічних відносин публічно-правової і приватно-правової спрямованості кожної людини-члена ТГ, в якому вона здійснює свою економічну діяльність та вирішує питання свого повсякденного існування завдяки вирішенню і забезпеченню своїх трудових, фінансових, матеріальних та інших потреб і інтересів. Така форма (вид) муніципальної культури є одним з найважливіших, та може бути ідентифікований як *муніципальна економічна культура*;

- муніципально-політичний простір – це сфера вирішення питань публічно-владного і муніципально-владного характеру, що створюється в умовах МСВ в межах ТГ і пов'язана з використанням виборчих, референдумних та інших процедур і механізмів загальної і муніципальної демократії для вирішення питань, пов'язаних з регулярним або позачерговим оновленням інституцій публічної влади, вирішенням питань загального значення, з'ясуванням індивідуальних, групових і колективних позицій і думок з питань, що представляють суспільний інтерес. Зазвичай саме таким чином може бути ідентифікована *муніципальна політична культура*;

- муніципально-культурний простір – це одна зі сфер соціального життя в якому домінують духовні і матеріальні цінності життя людини в локальному соціумі, що засновані на історії, традиціях, мистецтві, самобутності народу, вони створюється всім людством, але конкретно проявляються і використовуються в межах ТГ та в умовах МСВ, скеровуючи ці цінності на виховання в людини рис і ознак особистості – звідси можна виокремити *муніципальну локально-аксіологічну культуру*;

- муніципально-екологічний простір – це довкілля, завдяки якому існує людина як біологічна істота та як соціально здатний суб'єкт, бо саме від його стану та його якості залежать фактичне та якісне існування самої людини, самої ТГ та всього локального, загально- (внутрішньодержавного) і глобального соціуму. Отже, тут закономірним буде ідентифікування *муніципальної екологічної культури*;

- муніципально-свідомий простір – це сфера емоцій, почуттів, афектів, пристрастей та самопочуттів людини, що дають їй можливість усвідомлення сутності свого існування в сфері муніципального життя, що протікає в умовах МСВ та в межах ТГ. Звідси можна ідентифікувати *муніципальну екзистенційно-свідому політику*;

- муніципально-психологічний простір – це сфера існування форм психологічної діяльності людини, що виникають, формуються і реалізуються в процесі її муніципального життя, що протікає в умовах МСВ та в межах ТГ. Констатуємо можливість виокремлення *муніципальної психологічної культури*;

- муніципально-комунікативний простір – це сфера взаємовідносин людини з іншими членами ТГ, самою ТГ, ОМСВ різних рівнів, що здійснюється на повсякденній основі для вирішення питань повсякденного життя в умовах повсякденності саме в межах громади. Зазвичай констатуємо наявність аргументації щодо формування *муніципальної культури комунікації*;

- муніципально-інституційний простір – це: а) сфера структуризації ТГ, що б) здійснюється в умовах МСВ на засадах індивідуальних, індивідуально-групових, групових, індивідуально-колективних і колективних інтересах людини, в) особистісного, вікового, статевого, політичного, економічного, соціального, культурного, національного, релігійного, екологічного, наукового, спортивного тощо спрямування та г) характеризується створенням її асоціацій, що г') фактично виступають як інститути громадянського суспільства та д) діють в позадержавній сфері суспільства у його правовільному, тобто вільному від державно-правового втручання, сегментові. Отже, можна казати про формування *муніципальної інституційної культури*;

- муніципально-управлінський простір – простір діяльності органів місцевого самоврядування в межах території громади та інших органів публічної влади в межах їх компетенції

з вирішення питань місцевого значення та делегованих повноважень виконавчої влади. Аргументовано говоримо про формування і наявність *муніципальної управлінської культури*;

- муніципально-проспективний простір – простір перспективного розвитку і вдосконалення ТГ та МСВ в контексті розвитку новітніх досягнень локальної демократії та легалізації нових форм муніципальної життєдіяльності з акцентуацією на глобальний характер і стратегічну значущість МСВ – звідси можна говорити про формування муніципальної культури перспективного розвитку локальної спільноти;

- муніципальний політико-технологічний простір – простір існування і функціонування форм і механізмів безпосередньої та представницької демократії, що використовуються ТГ в межах МСВ – констатуємо формування такого виду (форми) муніципальної культури як муніципальна політико-технологічна культура.

Наведені настанови виокремлюються, існують, функціонують та вдосконалюються, зазвичай в умовах ординарного функціонування державності, тобто в умовах мирного стану. Але, на нашу думку, ще більшого значення вони набувають в умовах екстраординарного функціонування державності, тобто в умовах воєнного стану або війни, а також в умовах вже повоєнного відновлення ТГ України.

Особливою значущістю в сфері муніципальної культури характеризується муніципальна права культура людини, її груп та асоціацій, – саме вона детермінує формування відповідних організаційних та організаційно-правових форм її становлення, формування, розвитку і вдосконалення, які, на наш погляд, включають наступні елементи, що виникають у відповідній темпоральній послідовності, супроводжуються відповідною послідовністю і наявністю відповідних ознак процесуалізації [23], – а саме:

А) *Індоктринація муніципальної правової культури людини* – йдеться, насамперед, про розробку солідної доктринальної та теоретичної бази профільних засад загальної муніципальної культури людини, а також муніципальної правової політики, що демонструють її особливу та екзистенційну важливість для людини, її груп та асоціацій; передбачають адекватну поведінку держави, її інституцій, а також структур громадянського суспільства через розуміння та визнання основоположних засад муніципальної правової культури людини, її груп і асоціацій та системно-комплексного права і можливості кожної людини користуватися нею та її досягненнями;

Б) *Легалізація муніципальної правової культури людини* – йдеться, насамперед, про визнання профільних засад такого виду муніципальної культури людини, її груп та асоціацій державою та її інституціями публічної влади, через розробку та прийняття системного комплексу нормативно-правових актів конституційного, законодавчого та нормативно-характеру, включаючи право ОМСВ (представницьких та виконавчих) як органів публічної самоврядної (муніципальної) влади на локальну нормотворчість в профільній сфері на визнання, користування наявними і потенційними можливостями муніципальної культури;

В) *Легітимація муніципальної правової культури людини* – йдеться, насамперед, про втілення знань про профільні риси, особливості та інституційні елементи профільної муніципальної культури, їх значимість та важливість для конкретної людини для налагодження свого життєвого циклу, через використання досягнень і можливостей наслідків такого використання (індивідуально-особистісних, професійних, соціальних тощо) у індивідуальну, групову та колективну свідомість жителів-членів ТГ, що буде формувати та ретранслювати їх позитивне відношення до людини в процесі використання та користування профільними правами та їх наслідками;

Г) *Інтеграція муніципальної правової культури людини* – тут йдеться, насамперед, про інтеграцію основоположних засад як загальної, так й профільної муніципальної культури людини в системний комплекс конституційних прав, свобод і обов'язків людини, їх трансформації в муніципальні права людини, – причому щодо їх визнання та легалізації як на національному, так й міжнародному рівнях;

Г') *Універсалізація муніципальної правової культури людини* – йдеться, насамперед, про органічне залучення профільних засад муніципальної культури людини, її груп та асоціацій до визнання і використання міжнародно визнаного системного комплексу прав, свобод і обов'язків людини, що містяться у міжнародних правових стандартах МСВ та реалізуються на локальному рівні соціуму та їх визнання як таких;

Д) *Конкретизація муніципальної правової культури людини* – йдеться, насамперед, про визначення місця засад профільної муніципальної культури людини у формуванні актуального переліку конституційних прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, що реалізуються на локальному рівні соціуму, – через визначення їх групової належності: а) або у вигляді виокремленого (самостійного) виду саме муніципальних прав, свобод і обов'язків, б) або шляхом їх зарахування в групу особистісних (громадянських) прав, свобод і обов'язків, в) або в групу соціальних прав, свобод і обов'язків тощо, а також через вироблення конкретних механізмів нормативної охорони і захисту таких прав;

Е) *Деталізація муніципальної правової культури людини* – йдеться, насамперед, про розробку загального переліку елементів загальної і профільної муніципальної культури людини, особливо в контексті становлення муніципальної правової політики держави та їх наступне визначення, легітимацію в локальному соціумі та перспективну законодавчу легалізацію (організаційне, організаційно-правове, нормативно-правове супроводження і забезпечення) для формування ефективного механізму правової регламентації та регулювання муніципальних прав людини.

Треба зазначити, що запропонований нами процесуальний порядок науково-практичного пошуку, супроводження і забезпечення формування, функціонування, легалізації та легітимації муніципальної правової культури людини, що, на наш погляд, характеризується відповідною внутрішньою логікою, на жаль, в умовах сьогодення не тільки не дотримується, а свідомо ігнорується органами публічної державної влади. Користуючись лише політичними орієнтирами, держава фактично не стимулювала процеси індоктринації профільної муніципальної культури людини, і фактично не приступила до їх легалізації. Ба більше, держава фактично не сприяє проведенню наступних стадій наведеного нами процесуального ланцюжка – легітимації, інтеграції, універсалізації, конкретизації, деталізації, – фактично скинувши більшість з них на органи МСВ, а деякі, розраховуючи урегулювати десь в далекій перспективі. І це, не дивлячись на те, що органи МСВ не володіють конкретними повноваженнями в цій сфері, ба більше, без чітких нормативних настанов законодавця вони і не вправі, і не можуть – організаційно, нормативно, ресурсно, кадрово, фінансово тощо вирішувати ці питання, спираючись в цій сфері тільки на допомогу інституцій громадянського суспільства, що й допомагають органам МСВ формувати власні повноваження в цій сфері (наприклад, проведення індивідуальної, групової та колективної соціальної роботи профільного характеру в межах ТГ, сприяння окремим жителям-членам ТГ у вирішенні питань реалізації їх соціальних прав, проведення відповідної просвітницької діяльності, створення відповідних муніципальних структур для цього, залучення більш широкого загалу громадськості до вирішення профільних питань тощо).

Висновки. Резюмуючи наведене вище, можна дійти наступних висновків:

- варто зазначити, що муніципальна культура виступає органічною та іманентною частиною загальної культури людини, її груп та асоціацій – вона безпосередньо пов'язана з повсякденною життєдіяльністю людини, її груп та асоціацій, що проходять на локальному рівні соціуму, в умовах місцевого самоврядування, в межах локальної територіальної людської спільноти (територіальної громади);

- системоутворюючим фактором муніципальної культури виступає атитюдно-габітусна структура соціалізації людини, її груп та асоціацій, що здійснюється в межах локального соціуму (громади), в умовах МСВ, в філософському стані повсякденності, та проявляється ззовні у вигляді появи, формування, функціонування, реалізації, розвитку та вдосконалення системного комплексу конституційних прав, свобод і обов'язків людини;

- отже, муніципальна культура володіє системним та телеологічним впливом на процес формування статусу людини в місцевому самоврядуванні, включаючи її правову форму, та детермінуючи формування профільного муніципально-правового статусу людини, а також її груп та асоціацій;

- процес формування видових характеристик муніципальної культури співпадає з процесом формування видових характеристик правового простору місцевого самоврядування;

- в межах муніципальної культури формується муніципальна правова культура людини (особистості), а також її груп та асоціацій, детермінуючи формування індивідуальної, групової та колективної (корпоративної) муніципальної правової культури;

- формування муніципальної культури в умовах демократичної правової державності виступає не тільки своєрідним культурологічним маркером такої феноменології державності, а й функціонує як могутній стратегічний тригер організаційної та організаційно-правової властивості щодо муніципалізації суспільного і державного життя, включаючи активний розвиток муніципального права, формування інституцій громадянського суспільства і муніципальної освіти населення, а також формування адекватної та оптимальної муніципальної правової політики держави.

Список використаних джерел

1. Anna Edlund & Siloni Günther. Culture and the Municipality – A Love Story? Exploring what determines cultural spending decisions. Bachelor thesis, 2018. 32 p.
2. Andrzej Pawluczuk, Urszula Ryciuk. Variables shaping the culture in organizational learning in municipalities. *International Journal of Contemporary Management*. 2015. № 14 (2). Pp. 51-62.
3. Yiqing Qiao. City, Urban Planning and the Creation of Urban Culture – Taking the Ancient City of Xi'an as an Example. URL: https://www.researchgate.net/publication/314781377_City_Urban_Planning_and_the_Creation_of_Urban_CultureTaking_the_Ancient_City_of_Xi%27an_as_an_Example. DOI: 10.1051/mateconf/201710005072
4. Культура. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BO>
5. Марк Туллій Ціцерон. Про закони. Про державу. Про природу богів. Переклав з латини В. Литвинов. Львів: Апріорі, 2019. 392 с.
6. Beck L.W. A Commentary of Kant's «Critique of Practical Reason». Chicago, 1963.
7. Herder Johann Gottfried. *Ideen zur Philosophie der Menschheitsgeschichte*. Vol.4 has imprint «Carlsruhe: Bey Christian Gottlieb Schmieder; Riga: Bey rechtmässigen Verleger, 1792. 330 p.
8. Grigorieva L.I. I.G. Gerder's «Ideas to Philosophyv of Human History» for Modern Culturologist. *Scientific Notes of Taurida National V.I. Vemadsky University. Series: Philosophy. Culturology. Political science. Sociology*. 2014. Vol. 27 (66). No 1. P. 42-49.
9. Tylor E. B. *Anthropology: An Introduction to the Study of Man and Civilization*. New York: Appleton, 1899. 462 (448) p.
10. Arnold M. *Culture and Anarchy*. London: Cambridge University Press, 1960. 221 p.
11. Ruth Fulton Benedict. *Papers*. Alexander Street. URL: https://search.alexanderstreet.com/anthropology/browse/archive-material?ff%5B0%5D=archive_collection_provenance_facet%3ARuth%20Fulton%20Benedict%20Papers
12. Преамбула Загальної декларації ЮНЕСКО про культурне розмаїття: прийнята 2 листопада 2001 року Генеральною конференцією Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури. URL: <https://www.unesco.org/en/culture>
13. Велика Українська Енциклопедія. Тематичний реєстр гасел з напрямку «Культурологія»: в 2-х ч. / Укладачі: Арістова А.В., Гаврилишина Н. А., Шліхта І. В.; за заг. ред. д. і. н., проф. Киридон А.М. Київ: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2022. Частина 1. 264 с.
14. Oxford Dictionary of History. URL: https://play.google.com/store/apps/details?id=com.mobisystems.msdict.embedded.wireless.oxford.oxfordworldhistory&hl=en_US
15. Слюсаревський Максим. Належність до спільноти як соціально-психологічний феномен. Психологічні перспективи / Ін-т соціальної та політичної психології АПН України; Волинський нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк: РВВ «Вежа» Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. Вип.10. С. 53-58.
16. Боринштейн Є. Соціокультурні особливості мовної особистості. *Соціальна психологія*. 2004. № 5. С. 63-72.
17. Найдьонова Л.А. Емоційні стани учасників масових політичних акцій у контексті різних територіальних спільнот. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*: 36. статей. Вип.12(15). Київ: ІСПП АПНУ, 2005. С. 71-86.
18. Reid D. A. & Mgombelo J. Key concepts in enactivist theory and methodology. *ZDM Mathematics Education*. 2015. Vol. 47, № 2. P. 171–183.

19. Баймуратов М., Кофман Б. (2024). Муніципальні свободи: до історико-психологічного визначення та розуміння в стратегічній системі прав і свобод людини. Collection of Scientific Papers «SCIENTIA», (February 23 2024; Amsterdam, Netherlands), 102–109. Retrieved from <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/1624>

20. Баймуратов М.О., Кофман Б.Я. «Муніципальні цінності»: до ідентифікації та визначення параметральних ознак профільної феноменології. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/294296/287077>. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.13>

21. Баймуратов М.О., Кофман Б.Я. Системний соціально-нормативний комплекс «муніципальні свободи і муніципальні цінності» як передумова виникнення муніципальних прав людини. «Theoretical and empirical scientific research: concept and trends». (February 2, 2024; Oxford, United Kingdom). URL: <https://archive.logos-science.com/index.php/conference-proceedings/article/view/1525/1557>. DOI: 10.36 074/logos-02.02.2024.021

22. Баймуратов М.О. Конституційно-правовий простір місцевого самоврядування як простір формування, реалізації конституційно-правового статусу людини (особистості) і громадянина, охорони та захисту прав людини. URL: <https://constitutionalist.com.ua/bajmuratov-m-o-konstytutsijno-pravovyj-prostir-mistsevoho-samovriaduvannia-iaak-prostir-formuvannia-realizatsii-konstytutsijno-pravovoho-statusu-liudyny-osobystosti-i-hromadianyna-okhorony-ta-zakhystu/>

23. Баймуратов М.О., Кофман Б.Я. Правовий простір місцевого самоврядування як екзистенційний простір існування людини, її груп та асоціацій: до питання про формування його видових характеристик. VI International Scientific and Practical Conference «World science priorities», October 12–13, 2023, Vienna. Austria. Pp. 54-69. URL: <dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/18124>

MUNICIPAL CULTURE AS A FUNDAMENTAL AND IMMANENT ELEMENT OF THE ESTABLISHMENT AND FORMATION OF THE STATUS OF THE RESIDENT-MEMBER OF THE TERRITORIAL COMMUNITY: TOWARDS UNDERSTANDING AND AWARENESS OF THE PHENOMENOLOGY

Mykhailo O. Baymuratov, Doctor of Legal Sciences, Full Professor, Professor of the Department of Political Science and Law, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Academician of the Ukrainian Academy of Sciences (Ukraine).

E-mail: baymuratov@ukr.net

Boris Ya. Kofman, Doctor of Legal Sciences, Senior Researcher, Professor of the Department of Political Sciences and Law South Ukrainian National Pedagogical School University named after K.D. Ushinsky, Honored Lawyer of Ukraine (Ukraine).

E-mail: kofmanboris@ukr.net

Natalia V. Yefremova, PhD in Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of history of state and law of the National University «Odesa Law Academy» (Ukraine).

E-mail: efremova_natalia1970@ukr.net

DOI: 10.32342/3041-2218-2024-2-9-4

Key words: *culture, local self-government, municipal culture, municipal legal culture, territorial community, legal space of local self-government, legal status of a resident and member of a territorial community.*

The article is devoted to the study of the phenomenology of municipal culture as a fundamental and immanent element of the formation and formation of the status of a resident-member of the territorial community in the context of its understanding and awareness. It is proven that the formation, development and improvement of local self-government in Ukraine, as a democratic and self-governing institution, in the functioning of which residents and members of territorial communities take a direct part, is directly related to the phenomenology of municipal culture and its important component - municipal legal culture. It is

claimed that the profile phenomenology of the direction is related to the emergence, formation, existence, functioning, development and improvement of a number of other phenomena (phenomenologies) - municipal consciousness, municipal psychology, municipal values, as well as their legal forms - municipal legal consciousness, municipal legal psychology, municipal legal values. It is the phenomenology of municipal culture and the development of its legal form that determines and catalyzes the formation, manifestation and process of realization, development and improvement of municipal freedoms and municipal human rights, which are borrowed and transformed from the arsenal of constitutional rights, freedoms and duties of a person and a citizen, and are also supplemented new, purely local rights and freedoms due to the self-governing essence and motivational content of the institution of local democracy.

It is noted that an important factor in the formation of municipal culture is a number of factors of objective and subjective nature, which testify and confirm that the systemic complex of municipal-legal relations, including municipal freedoms and municipal human rights, are formed, manifested, functioned and implemented: A) at the local level of society (spatial criterion), B) in the process of formation, establishment, existence, functioning and improvement of the territorial human community in the process of each of its members-residents completing their life cycle (existential-community criterion), C) in historical retrospect and historical perspective (temporal criterion), D) within the TG (macrosubject criterion), D') in the conditions of local self-government (self-governing-status criterion), D) in the philosophical state of everyday life (functional-status criterion), E) in in the form of constitutional rights and freedoms of a person (individual-status criterion), which E) arise in the process of socialization of a person, his groups and associations (socialization criterion), Ж) through the formation of appropriate behavioral guidelines (attitudes), including legal attitudes (behavioral-formative criterion), and C) their subsequent implementation in relevant social practices, forms of life (habits), including legal habits (activity-forming criterion), as well as I) through the implementation by the fertile part of the population of their reproductive function, which continues their lineage and existence of human civilization (fertility and reproductive criterion). Therefore, the above factors have a direct and direct relationship to the formation of the phenomenology of municipal culture, which is not only a logical conclusion of the municipal activity of a person, but also a powerful factor that accompanies and ensures the existence of such culture, makes it fundamental and immanent in the process of existence, formation, development and improvement of everyday municipal life of a person. Moreover, it is emphasized that municipal culture is, first of all, one of the types of general human culture; secondly, it is its logical and specific result, which arises due to the presence of a person, his groups and associations within the boundaries of the territorial community and in the conditions of local self-government; thirdly, the given characterological features of the conditions for the emergence of such a culture (the local level of society, a person as a member of a community, human communications at the interpersonal, group and collective level, the sphere of self-organization for a person, his groups and associations) are a powerful organizational and organizational-legal stimulus, motivation and form (forms) for the formation, development and improvement of professional culture; fourthly, municipal culture is usually personified with city culture, which is the result of a fairly successful existence of the urban local human community in its historical existence and development, which ultimately led to the formation of the phenomenology of statehood; fifth, profile culture is considered a vivid example of corporate culture, as a community culture with intersubjective properties.

It is argued that the system-forming factor of municipal culture is the attitudinal-habitual structure of human socialization, its groups and associations, which is carried out within the local society (community), in the conditions of local self-government, in the philosophical state of everyday life, and is manifested externally in the form of appearance, formation, functioning, implementation, development and improvement of the system complex of constitutional rights, freedoms and responsibilities of a person. Therefore, municipal culture has a systemic and teleological influence on the process of formation of a person's status in local self-government, including its legal form, and determining the formation of a profile municipal-legal status of a person, as well as his groups and associations.

References

1. Anna Edlund & Siloni Günther. Culture and the Municipality – A Love Story? Exploring what determines cultural spending decisions. Bachelor thesis, 2018. 32 p.
2. Andrzej Pawluczuk, Urszula Ryciuk. Variables shaping the culture in organizational learning in municipalities (2015). *International Journal of Contemporary Management*, no. 14 (2), pp. 51-62.
3. Yiqing Qiao. City, Urban Planning and the Creation of Urban Culture – Taking the Ancient City of Xi'an as an Example. Available at: https://www.researchgate.net/publication/314781377_City_Urban_Planning_and_the_Creation_of_Urban_Culture_Taking_the_Ancient_City_of_Xi'an_as_an_Example. DOI: 10.1051/mateconf/201710005072
4. *Kultura* [Culture]. *Vikipediia. Vilna entsyklopediia* [Wikipedia. Free encyclopedia]. Available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0>

5. Mark Tullii Tsitseron [Mark Tullius Cicero] (2019). *Pro zakony. Pro derzhavu. Pro pryrodu bohiv* [About laws. About the state. On the nature of the gods]. Lviv, Apriori, 392 p.
6. Beck L.W. (1963). *A Commentary of Kant's «Critique of Practical Reason»*. Chicago: University of Chicago Press, 306 p.
7. Herder Johann Gottfried (1792). *Ideen zur Philosophie der Menschheitsgeschichte*. Vol.4 has imprint "Carlsruhe: Bey Christian Gottlieb Schmieder; Riga: Bey rechtmässigen Verleger. 330 p.
8. Grigorieva L.I. (2014). I. G. Gerder's "Ideas to Philosophy of Human History" for Modern Culturalologist. *Scientific Notes of Taurida National V.I. Vemadsky University*. Series: Philosophy. Culturology. Political science. Sociology. Vol. 27 (66). No. 1. pp. 42-49.
9. Tylor E.B. (1899). *Anthropology: An Introduction to the Study of Man and Civilization*. New York: Appleton. 462 (448) p.
10. Arnold M. (1960). *Culture and Anarchy*. London: Cambridge University Press. 221 p.
11. Ruth Fulton Benedict. (1959). *Papers*. Alexander Street. Available at: https://search.alexanderstreet.com/anthropology/browse/archive-material?ff%5B0%5D=archive_collection_provenance_facet%3ARuth%20Fulton%20Benedict%20Papers
12. *Preambula Zahalnoi deklaratsii YuNESKO pro kulturne rozmaittia: pryiniata 2 lystopada 2001 roku Heneralnoiu konferentsieiu Orhanizatsii Obiednanykh Natsii z pytan osvity, nauky ta kultury* [Preamble to the UNESCO General Declaration on Cultural Diversity: adopted on November 2, 2001 by the General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization]. Available at: <https://www.unesco.org/en/culture>
13. *Velyka Ukrainska Entsyklopediia. Tematychnyi reiestr hasel z napriamu "Kulturolohiia"* (2022) [Great Ukrainian Encyclopedia. Thematic register of slogans from the field of "Culturology"]. Kyiv, State Scientific Institution "Encyclopedic Publishing House", Part 1, 264 p.
14. Oxford Dictionary of History. Available at: https://play.google.com/store/apps/details?id=com.mobisystems.msdict.embedded.wireless.oxford.oxfordworldhistory&hl=en_US
15. Sliusarevskyi Maksym (2007). *Nalezhnist do spilnoty yak sotsialno-psykholohichni fenomen* [Belonging to the community as a socio-psychological phenomenon]. *Psykhologichni perspektyvy* [Psychological perspectives]. Lutsk, RVV "Vezh" of the Volyn national. University named after Lesi Ukrainka, issue 10, pp. 53-58.
16. Borynshtein, Ye. (2004). *Sotsiokulturni osoblyvosti movnoi osobystosti* [Sociocultural features of linguistic personality]. *Sotsialna psykholohiia* [Social psychology], no. 5, pp. 63-72.
17. Naidonova, L.A. (2005). *Emotsiini stany uchasykiv masovykh politychnykh aksii u konteksti riznykh terytorialnykh spilnot* [Emotional states of participants of mass political actions in the context of different territorial communities]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii* [Scientific studies in social and political psychology]. Kyiv, issue 12(15), pp. 71-86.
18. Reid D.A. & Mgombelo J. Key concepts in enactivist theory and methodology. *ZDM Mathematics Education*. 2015. Vol. 47, № 2. P. 171–183.
19. Baimuratov, M., Kofman B. (2024). *Munitsypalni svobody: do istoryko-psykholohichnoho vyznachennia ta rozuminnia v stratehichnii systemi prav i svobod liudyny* [Municipal freedoms: to a historical-psychological definition and understanding in the strategic system of human rights and freedoms]. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*, (February 23 2024; Amsterdam, Netherlands), pp. 102–109. Retrieved from <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/1624>
20. Baimuratov, M.O., Kofman, B.Ia. (2023). *"Munitsypalni tsinnosti": do identyfikatsii ta vyznachennia parametralnykh oznak profilnoi fenomenolohii*. [„Municipal values“: to the identification and definition of parametric features of profile phenomenology]. *Elektronne naukove vydannia «Analitichno-porivnialne pravoznavstvo»* [Electronic scientific publication „Analytical and comparative jurisprudence“]. Available at: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/294296/287077>.
21. Baimuratov, M.O., Kofman, B.Ia. (2024). *Systemnyi sotsialno-normatyvnyi kompleks «munitsypalni svobody i munitsypalni tsinnosti» yak peredumova vynykennia munitsypalnykh prav liudyny* [The systemic social-normative complex "municipal freedoms and municipal values" as a prerequisite for the emergence of municipal human rights]. «Theoretical and empirical scientific research: concept and trends». (February 2, 2024; Oxford, United Kingdom). Available at: <https://archive.logos-science.com/index.php/conference-proceedings/article/view/1525/1557>. DOI: 10.36 074/logos-02.02.2024.021
22. Baimuratov, M.O. (2020). *Konstytutsiino-pravovyi prostir mistsevoho samovriaduvannia yak prostir formuvannia, realizatsii konstytutsiino-pravovoho statusu liudyny (osobystosti) i hromadianyna, okhorony ta zakhystu prav liudyny* [The constitutional and legal space of local self-government as a space of formation, realization of the constitutional and legal status of a person (personality) and citizen, protection and protection of human rights]. Available at: <https://constitutionalist.com.ua/baimuratov-m-o-konstytutsiino-pravovyi-prostir-mistsevoho-samovriaduvannia-ia-k-prostir-formuvannia-realizatsii-konstytutsiino-pravovoho-statusu-liudyny-osobystosti-i-hromadianyna-okhorony-ta-zakhystu/>

23. Baimuratov, M.O., Kofman, B.Ia. (2023). *Pravovyi prostir mistsevoho samovriaduvannia yak ekzystentsiinyi prostir isnuvannia liudyny, yii hrup ta asotsiatsii: do pytannia pro formuvannia yoho vydovykh kharakterystyk* [The legal space of local self-government as the existential space of human existence, its groups and associations: to the question of the formation of its specific characteristics]. VI International Scientific and Practical Conference «World science priorities», October 12–13, 2023, Vienna. Austria. Rr. 54-69. Available at: dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/18124

Одержано 24.08.2024.